

Lesnická
a dřevařská
fakulta

Kvalita povrchu obrobené plochy

Ing. Lud'ka Hlásková, Ph.D.

Mendelova
univerzita
v Brně

Jakost

- Pojem kvality se přenesl do běžného života, do obchodu a marketingu
- V moderním řízení výroby se pak často hovoří o systémech řízení jakosti nebo kvality
- Průběžná kontrola výrobků, ale také odstraňování zjištěných nedostatků, vylepšování výrobků i motivace pracovníků, aby si kvality hleděli.

Rozdělení metrologie

Vědecká metrologie - se zabývá organizací a vývojem etalonů a jejich uchováváním (nejvyšší úroveň).

Průmyslová metrologie - zabezpečuje jednotnost a správnost měření zejména ve výrobě a zkušebnictví.

Legální metrologie - zabývá se měřením tam, kde má vliv na správnost obchodního styku, obchodního styku, ochranu zdraví nebo bezpečnosti. Legální metrologie se týká tzv. stanovených měřidel.

Fundamentální metrologie - zabývá se soustavou měřících jednotek, realizací etalonů, soustavou fyzikálních konstant a metodami měření.

Rozdělení měřidel

Etalon - etalon měřící jednotky anebo stupnice nějaké veličiny je měřidlo sloužící k realizaci a uchování takové jednotky nebo stupnice. Dále slouží k přenosu na měřidla nižší přesnosti.

Stanovená měřidla - jsou měřidla stanovená vyhláškou Ministerstva průmyslu a obchodu č. 345/2002 Sb. Stanovená měřidla se nekalibrují, ale ověřují.

Pracovní měřidla - jsou to taková měřidla, která nejsou ani etalonem ani stanoveným měřidlem.

Certifikované referenční materiály - jsou materiály nebo látky přesně stanoveného složení nebo vlastností, používané zejména pro ověřování nebo kalibraci přístrojů, vyhodnocování měřících metod a kvantitativní určování vlastností materiálů.

Kalibrace a ověřování

- Ověřování měřidel je dáno vyhláškou a výstupem z ověřování je ověřovací list.
- Lhůty pro ověřování jsou stanoveny vyhláškou.
- Kalibrace se týká nestanovených měřidel, kdy výstupem kalibrace je kalibrační list.
- Lhůty pro kalibrace jsou stanoveny podle potřeb uživatele, tzn. že nejsou stanoveny žádnou vyhláškou, normou, apod.

 ČESKÝ METROLOGICKÝ INSTITUT
Oblastní inspektorát Brno, Okružní 31
638 00 Brno

KALIBRAČNÍ LIST
č. 6011-KL-K120-05

Datum vystavení: 08.04.2005

Ing. Radovan WIECEK
Ředitel Oblastního inspektorátu
Brno

 LI

Zadavatel: MEGA-Měřicí Energetické Aparity, s.r.o., Letovická 14124, 621 0

Měřidlo:
Název: Monitor PQ-VN

Právní předpisy

Zákon č. 505/1990 Sb. v platném znění, o metrologii.

Zákon č. 20/1993 Sb. v platném znění, o zabezpečení výkonu státní správy v oblasti technické normalizace, metrologie a státního zkušebnictví.

Zákon č. 22/1997 Sb. v platném znění, o technických požadavcích na výrobky.

Vyhláška MPO č. 262/2000 Sb. v platném znění, kterou se zajišťuje jednotnost a správnost měřidel a měření.

Vyhláška MPO č. 264/2000 Sb. o základních měřicích jednotkách a ostatních jednotkách a jejich označování.

Vyhláška MPO č. 345/2002 Sb., kterou se stanoví měřidla k povinnému ověřování a měřidla podléhající schválení typu.

Organizace metrologie v ČR

V ČR je nejvyšší institucí působící v oblasti metrologie Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR (MPO).

Pod něj spadají v oblasti metrologie další tři instituce:

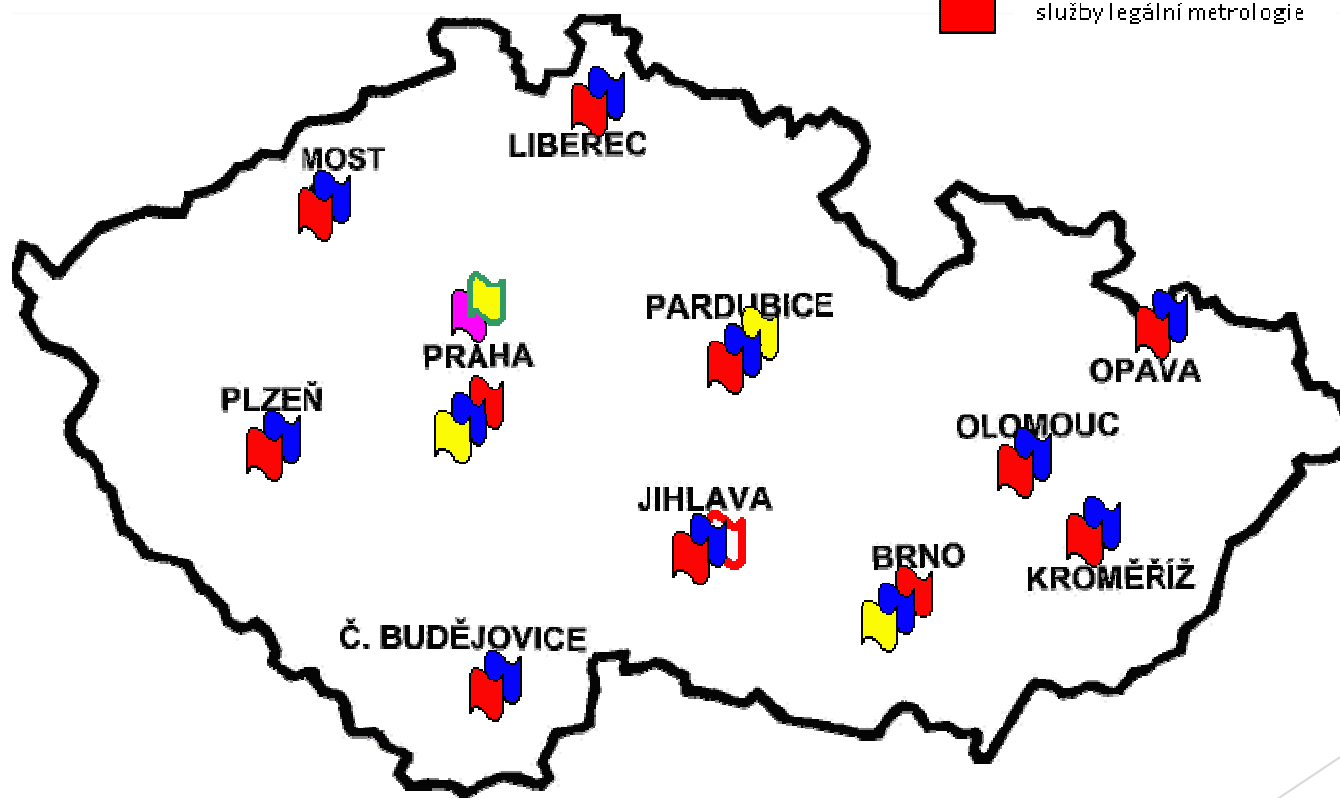
- Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví (ÚNMZ)
- Český metrologický institut (ČMI)
- Český institut pro akreditaci (ČIA)

Dalšími subjekty na nižším stupni jsou Státní metrologická střediska (SMS) a Střediska kalibrační služby (SKS).

Ještě pod nimi jsou jednotliví výrobci, opravci a organizace provádějící montáž měřidel a na konci jsou samozřejmě uživatelé měřidel.

ČMI

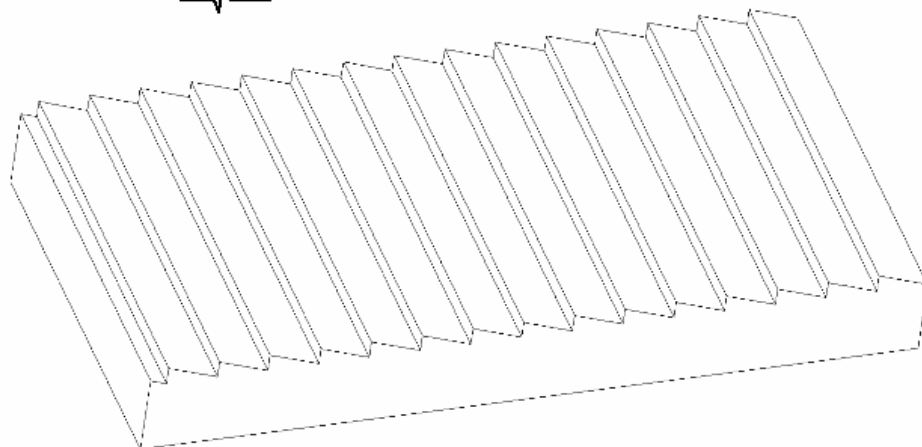
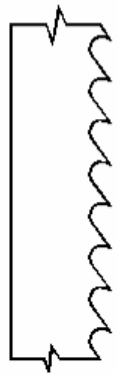
- státní etalony
- kalibrační služby
- služby legální metrologie

Povrch dle použité technologie

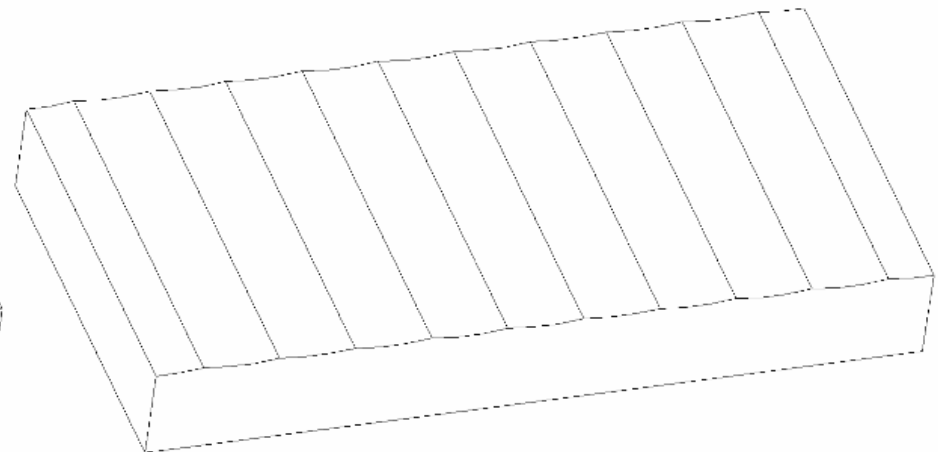
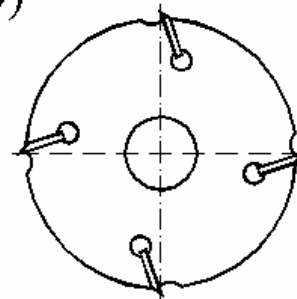
Pásová pila

a)

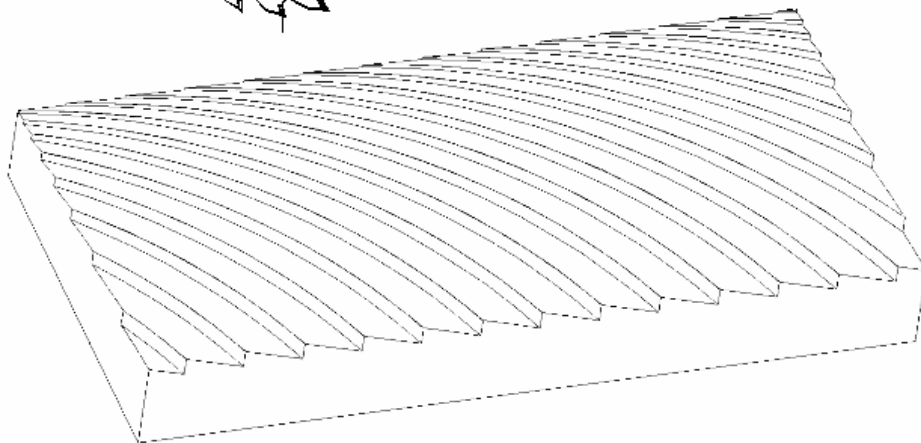
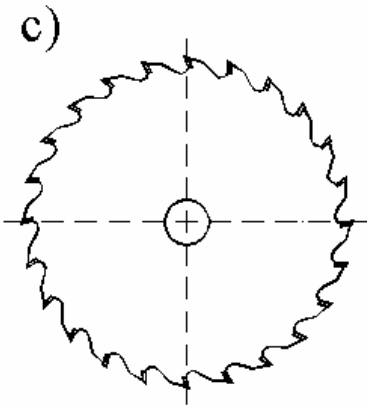
Frézka

b)

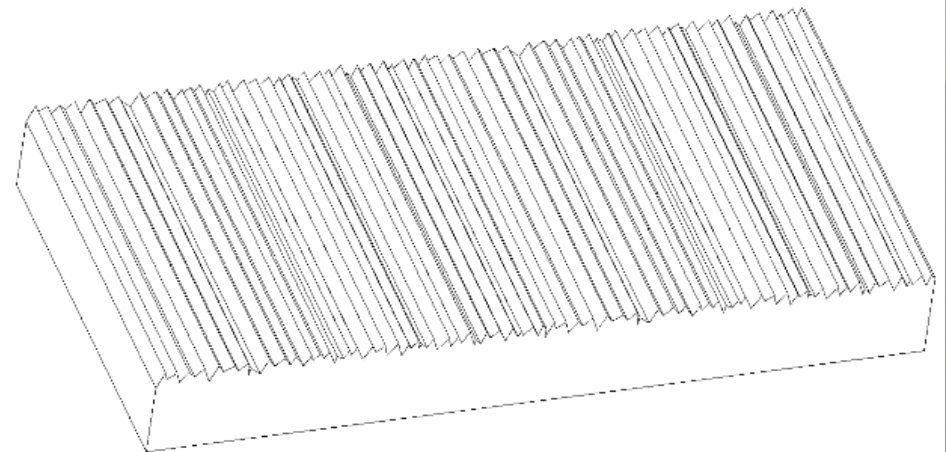
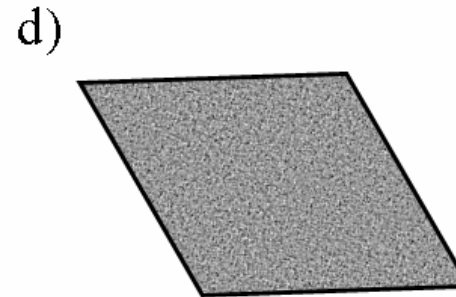

Povrch dle použité technologie

Kotoučová pila

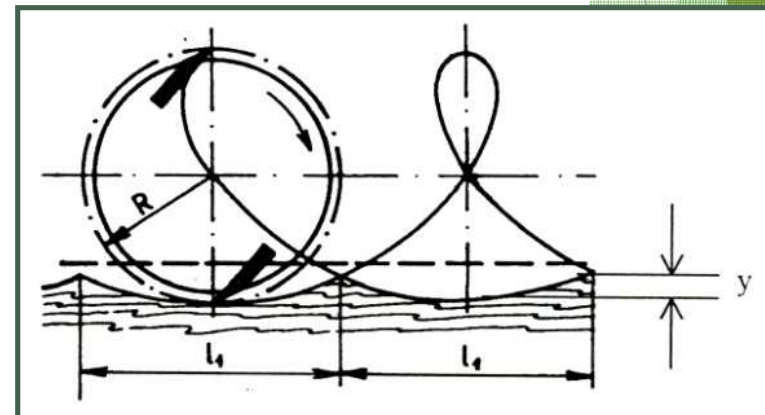

Pásová bruska

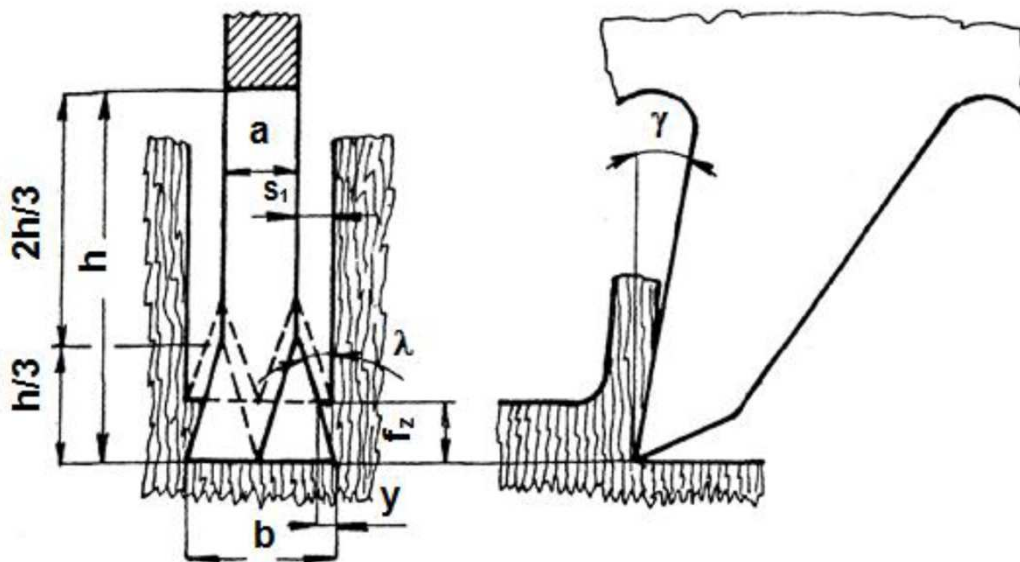
Faktory ovlivňující kvalitu povrchu

- Materiál obrobku
- Použitá technologie
- Zvolený typ nástroje
- Otupení nástroje
- Vyváženost a upnutí nástroje
- Technologické parametry
 - Tloušťka odebírané vrstvy
 - Řezná rychlost
 - Posuv na zub

Kvalita - pilový kotouč

- ▶ Procesy obrábění jsou vlastně řezáním v drážce s velkým počtem řezných klínů na těle nástroje.
- ▶ Z praxe je známo, že se zuby proti nadměrnému zahřívání v řezné spáře upravují rozváděním nebo pěchováním, aby řezná spára byla větší než tloušťka řezného nástroje.

Hloubka rýhování, teoretický model

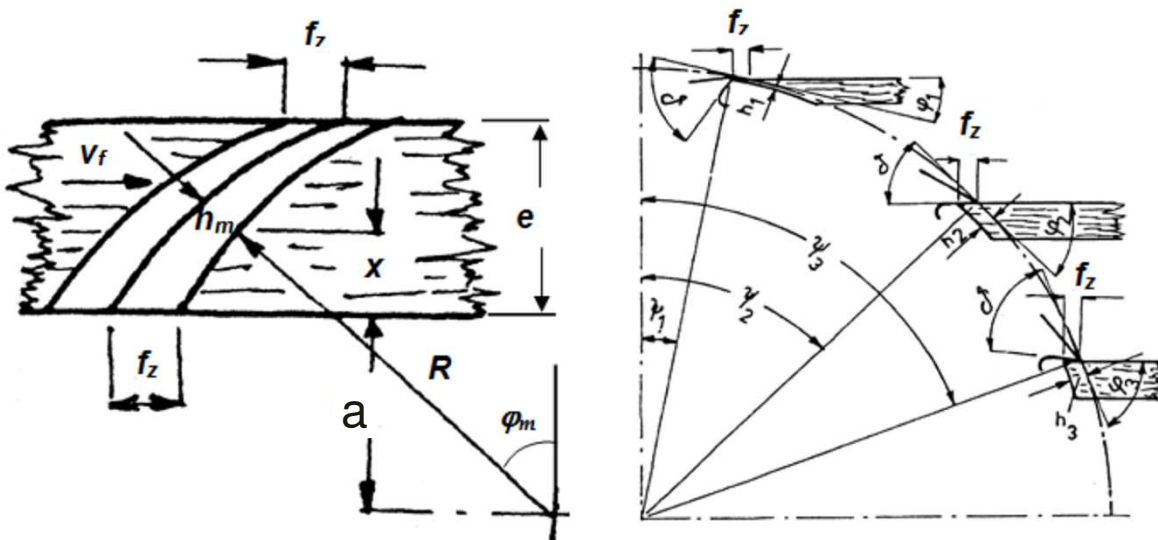
- ▶ Pro pěchované zuby nebo zuby ze slinutých karbidů s lichoběžníkovým profilem lze stanovit teoretickou hloubkou rýh y a vypočítat jí podle rovnice:

$$y = \frac{3 \cdot s_1}{h} \cdot f_z$$

- ▶ Z důvodů nepřesnosti rozvádění zubů, ale zejména chvění, je skutečná hloubka rýh podstatně větší než hloubka vypočítaná

Hloubka rýhování - pilový kotouč

- Vyjdeme-li z úvahy, že teoretická hloubka rýhování y je podstatně ovlivněna tloušťkou třísky, můžeme analogicky z geometrie sestavit rovnici a dosazením za střední tloušťku třísky h_m z rovnice tuto rovnici dále rozvinout.

$$y = \frac{s_1}{h} \cdot \frac{v_f}{n \cdot z} \cdot \sqrt{1 - \left(\frac{a + x}{R} \right)^2}$$

Stanovení hloubky rýhování při podélném řezání smrku

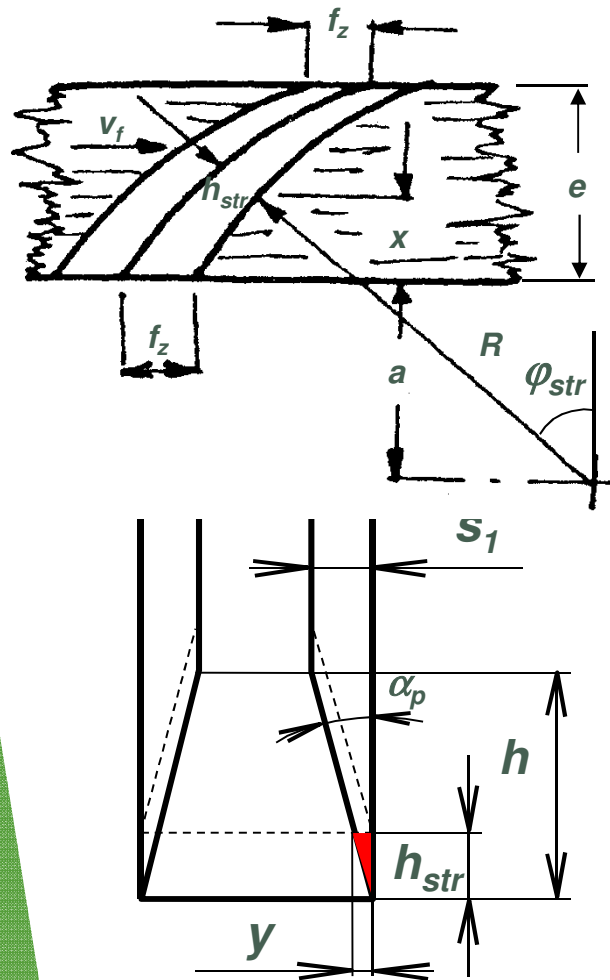

Vypočtete:
teoretickou hloubku rýhování y

Dáno:
průměr pilového kotouče $D = 450 \text{ mm}$,
počet zubů $z = 24$,
otáčky $n = 2550 \text{ min}^{-1}$,
vychýlení zubu $s_1 = 0,7 \text{ mm}$,
výška zubu $h = 10,5 \text{ mm}$,
podávací rychlost $v_f = 12,24 \text{ m} \cdot \text{min}^{-1}$,
nastavení obrobku vůči ose pilového
kotouče $a = 75 \text{ mm}$ a $x = 50 \text{ mm}$,
řezná výška $e = 100 \text{ mm}$.

Hloubka rýhování, teoretický model Pilový kotouč

Teoretická hloubka rýhování povrchu
trapézovým zubem

$$y = \frac{s_1}{h} \cdot \frac{v_f}{n \cdot z} \cdot \sqrt{1 - \left(\frac{a + x}{R} \right)^2}$$

Hloubka vlnky frézovaného povrchu

Při nahrazení cykloidy kruhovým obloukem a při použití Pythagorovy věty můžeme pro vyjádření hloubky vlnky y použít vztah:

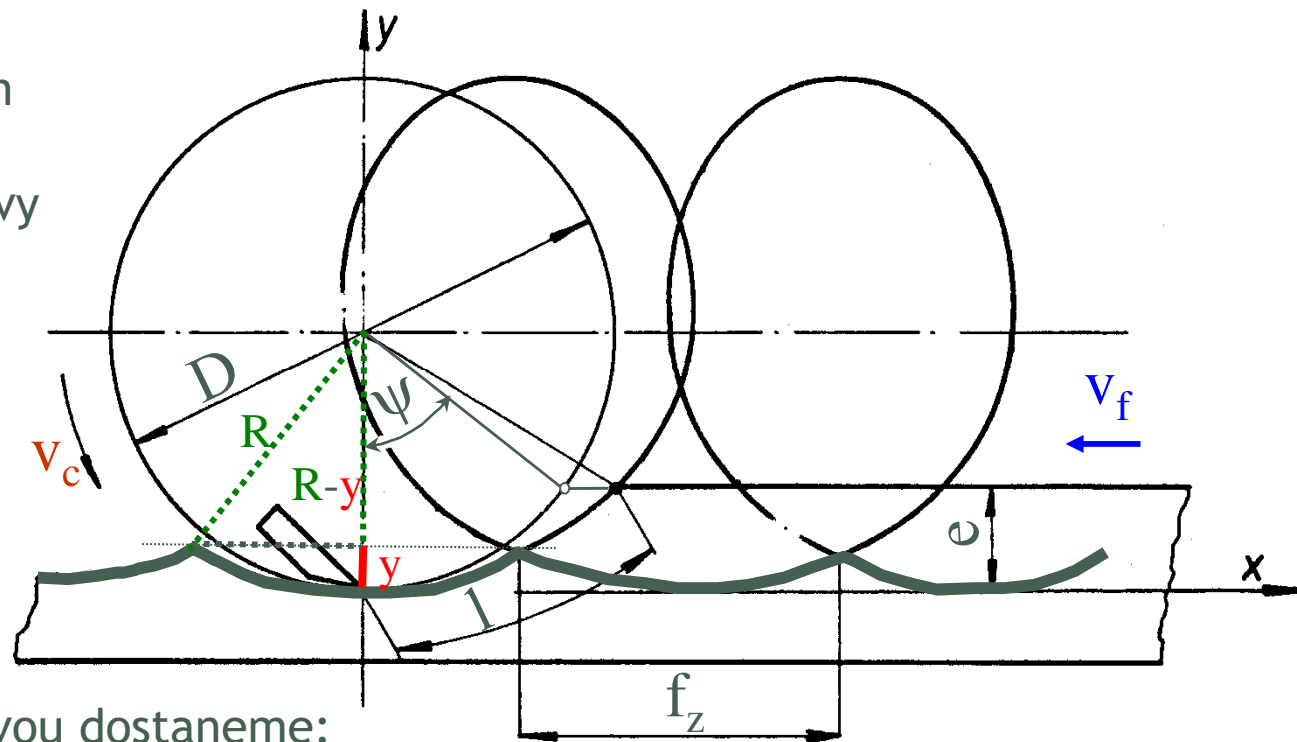
$$R^2 = (R - y)^2 + \left(\frac{f_z}{2}\right)^2$$

Jednoduchou úpravou dostaneme:

$$2R \cdot y - y^2 = \left(\frac{f_z}{2}\right)^2$$

Potom je možné hloubku vlnky vyjádřit podle známého vztahu:

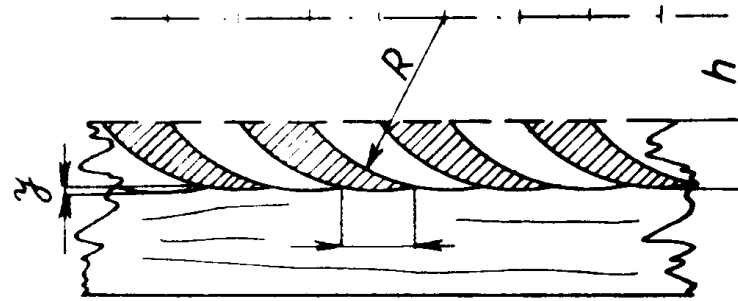
$$y = \frac{f_z^2}{8R}$$

Určení rychlosti posuvu pro dosažení dobré kvality povrchu obrobku

Úpravou rovnice pro hloubku vlnky dostaneme závislost posuvu na zub na kvalitě obrobeneho povrchu:

$$y = \frac{f_z^2}{8R}$$

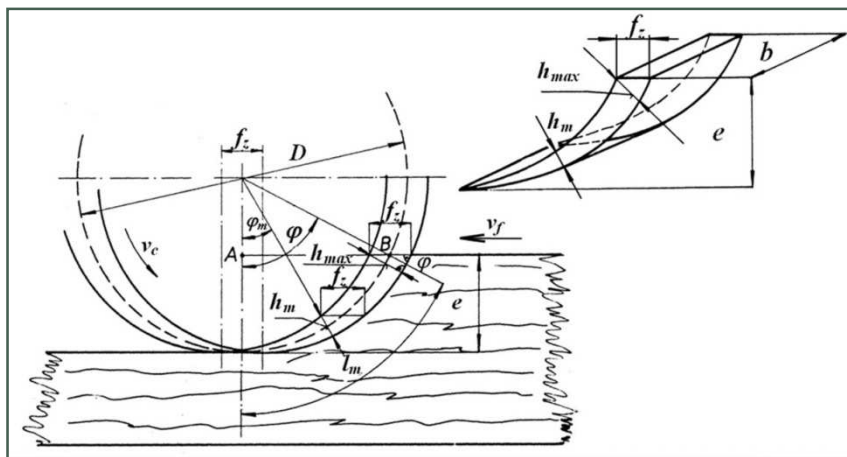
$$f_z = \sqrt{8 \cdot R \cdot y}$$

Odtud pro posuvnou rychlost platí:

$$v_f = f_z \cdot n \cdot z = \sqrt{8 \cdot R \cdot y} \cdot n \cdot z$$

Poznámka: Vztah pro v_f platí v případě, že všechny nože (počet z) jsou přesně nastaveny a řezou na stejném poloměru. Při nestejném nastavení ve skutečnosti řeže menší počet nožů (břitů) se všemi s tím souvisejícími negativními důsledky na kvalitu povrchu (jeho zvlnění).

Vysokorychlostní frézování dřeva

Vstupní parametry

Nástroj: průměr nožové hlavy
počet nožů
řezná rychlost

Materiál: výška frézované vrstvy

Hloubka vlnky $y = 0,005$ mm

$D = 95$ mm

$z = 4$

$v_c = 26$ m.s⁻¹

$e = 5$ mm

$$vf_{\max} = \frac{(\sqrt{8 \cdot R \cdot y}) \cdot n \cdot z}{1000}$$

Metody vyhodnocování kvality povrchu obráběného materiálu

- ▶ Kvalita povrchu obráběného materiálu je velmi důležitá pro celkovou estetiku výrobku a je rozhodující pro operace, které následují po obrábění. Proto je třeba věnovat se i hodnocení kvality povrchu obrobeného řezáním.
- ▶ Cílem metrologie povrchu je získání přesného popisu geometrických a fyzikálních vlastností

Vizuální metoda

- ▶ Vizuální metoda je nedestruktivní metoda, která patří mezi nejstarší a nejjednodušší metody.
- ▶ Jedná se o hodnocení vlastností povrchu obráběného materiálu lidským okem nebo lupou.
- ▶ Tato metoda je pro svou nízkou přesnost velmi málo používána.

- Položte vzorek na světlo
- Je-li třeba, použijte lupu

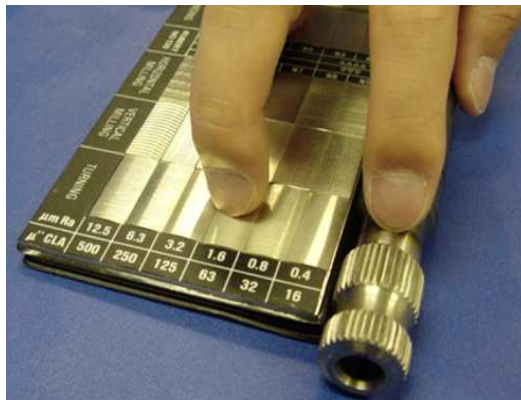
Sledujeme:

- Směr vláken
- Stopy po obrábění
- Defekty / Škrábance

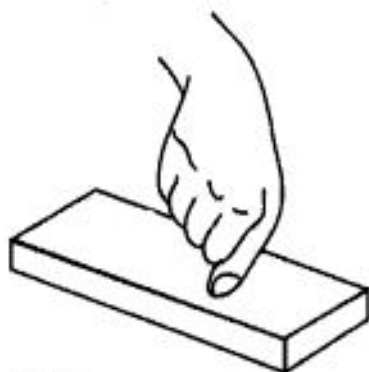

Porovnávací metoda

- ▶ Tato metoda také patří mezi metody, které jsou založeny na lidském vnímání.
- ▶ Patří také mezi méně spolehlivé metody, protože velmi závisí na lidském faktoru.
- ▶ Funguje tak, že na každý hodnocený materiál jsou vytvořeny porovnávací stupnice tzv. etalony, podle kterých dochází k hodnocení. Nejprve zkusíme dotykem povrch zkoumaného povrchu a potom jednotlivé povrchy na etalonu. Zkoušíme to tak dlouho, než najdeme povrch podobné drsnosti.

Princip porovnávací metody

hmatem

Jednotlivé vzorkovnice drsnosti jsou rozděleny do sekcí o různých definovaných drsnostech, které jsou příslušně označeny. Jednotlivé části mají hrubozrnné (ostrohranné) částice i otrýskané (oblé) částice.

- Uvedené hodnoty drsnosti jednotlivých sekcí jsou získány jako průměry z několika sérií měření rozdílů mezi nejvyššími a nejnižšími body daného prostoru.
- Porovnání se provádí buď pohledem (s nebo bez zvětšení) nebo dotekem a mělo by být provedeno v několika místech charakterizujících drsnost daného povrchu

Etalon pro hodnocení povrchu

Rugotest 1

Vzorkovnice obsahuje -
válcované frézování,
frézování, soustružení,
hoblování, lapování, broušení ploch,
honování, superfiniš

Rozměr vzorkovnice: 135 x 105 mm

		Drsnost (μm)
Válcované frézování	(N8 - N10)	Ra 3,2 - 12,5
Frézování	(N6 - N10)	Ra 0,8 - 12,5
Soustružení/hoblování	(N6 - N10)	Ra 0,8 - 12,5
Lapování	(N2 - N5)	Ra 0,05 - 0,4
Broušení ploch	(N2 - N7)	Ra 0,05 - 1,6
Honování/superfiniš	(N2 - N5)	Ra 0,05 - 0,4

Etalon pro frézování

Rugotest 103 - frézování

Rožměř vzorkovnice: 11x5 cm, počet vzorků 6

Drsnost Ra: 0,4 - 12,5 μm (N5 - N10)

Dle ISO 2632/I, ISO 2632/II a NF E 05-051

	N5	N6	N7	N8	N9	N10
Ra (μm)	0,4	0,8	1,6	3,2	6,3	12,5

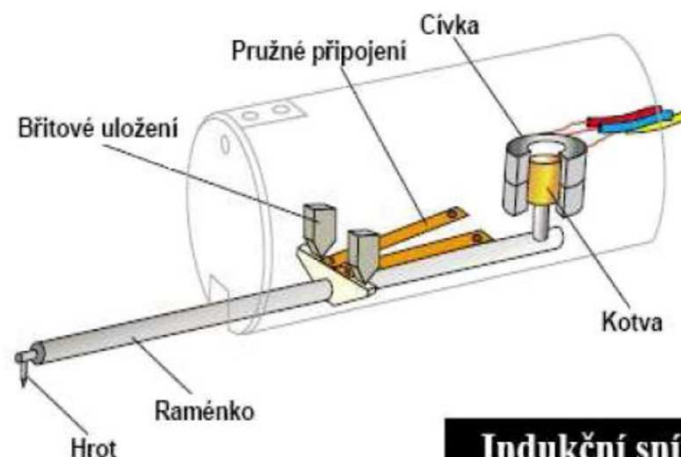
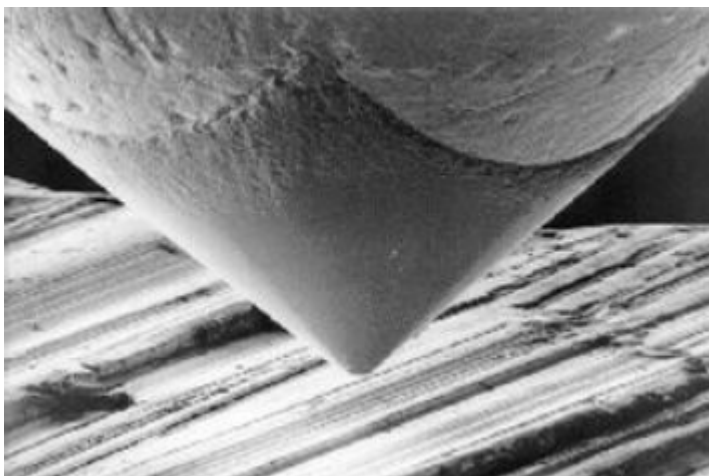

Dotykové metody

- ▶ Měření se provádí tzv. drsnoměry, které se skládají z posuvové a měřící jednotky, raménka a z různého typu snímače.
- ▶ Jejich výhodou je, že mají větší toleranci vůči znečištění, dále mají vysokou přesnost a citlivost měření a dále možnost převodu analogového signálu na digitální.
- ▶ Mezi nevýhody patří, že svým hrotem mohou při vyvinutí větší přitlačné síly způsobit nevratné poškození povrchu

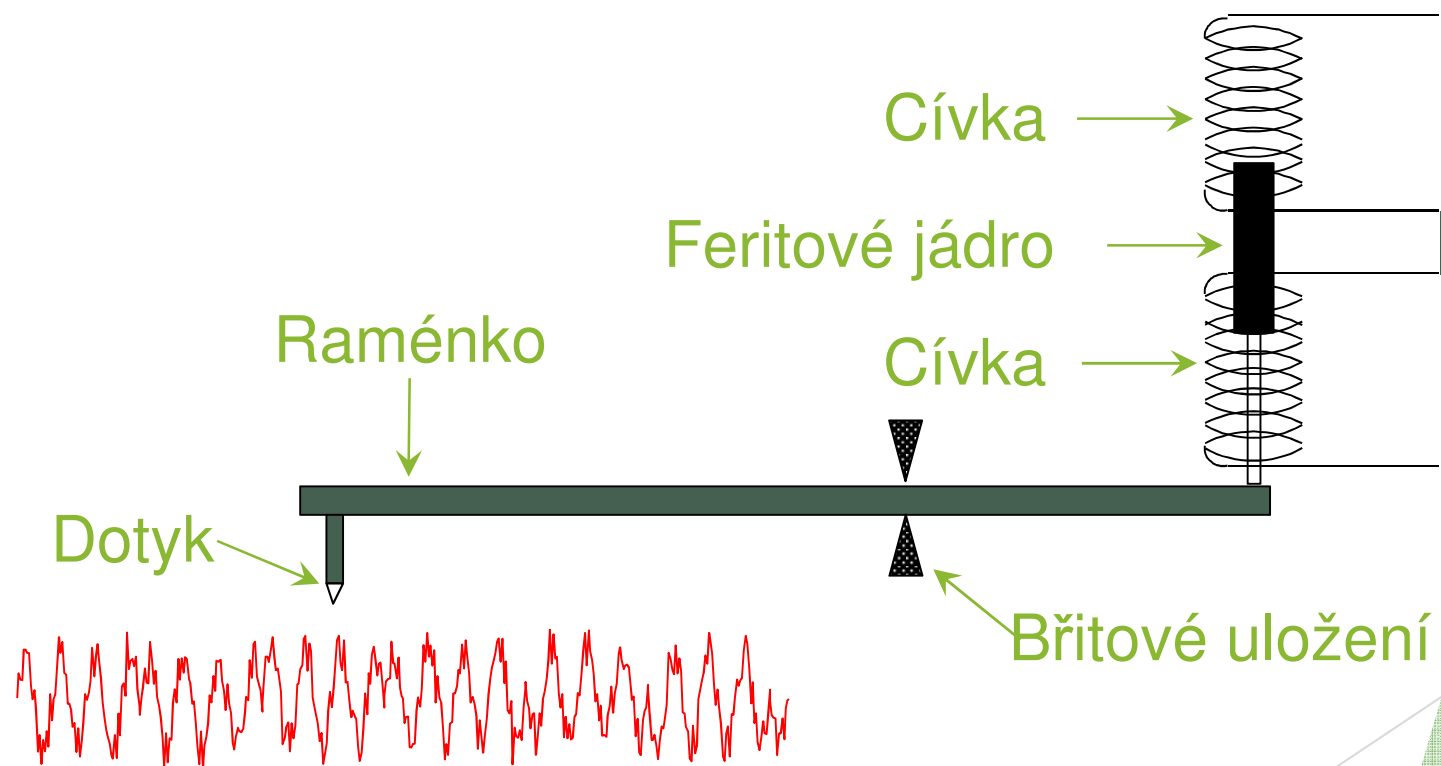
Indukční snímač

- ▶ Diamantový hrot na snímacím raménku je posouván po povrchu.
- ▶ Vertikální pohyb hrotu při přechodu výstupků a prohlubní je indukčním měřidlem převáděn na elektrický signál.
- ▶ Pro tento systém je charakteristická malá měřicí síla, což minimalizuje nebezpečí poškození měřeného povrchu.
- ▶ Snímač disponuje vysokým rozlišením, pomocí kterého lze měřit s vysokou přesností. S indukčním snímačem je také možné měřit vnitřní povrchy.

Indukční snímač

Dotykové: Indukční snímač

Přístroje pro kontaktní hodnocení povrchu

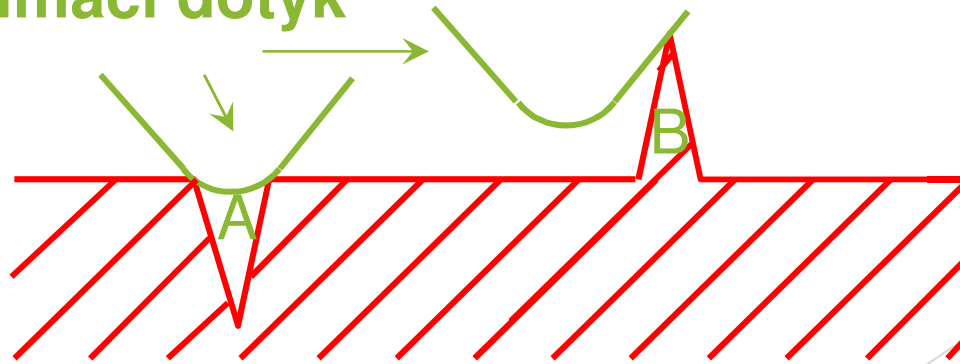

Zobrazení povrchu - omezení měření

Profil zobrazený
snímačem

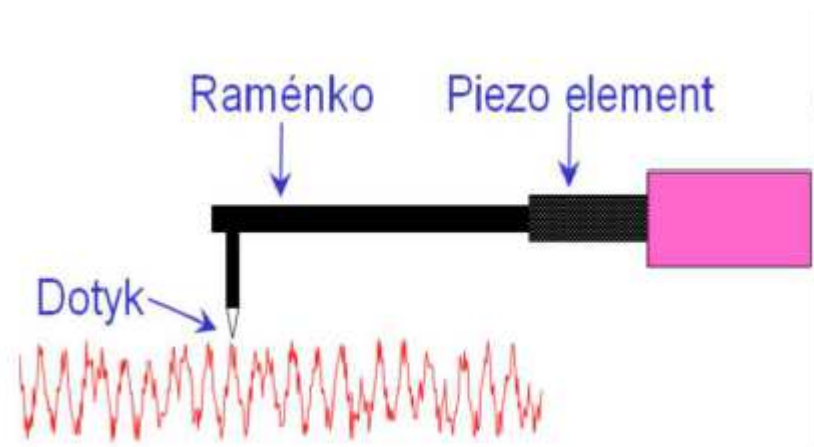

Snímací dotyk

Piezelektrický snímač

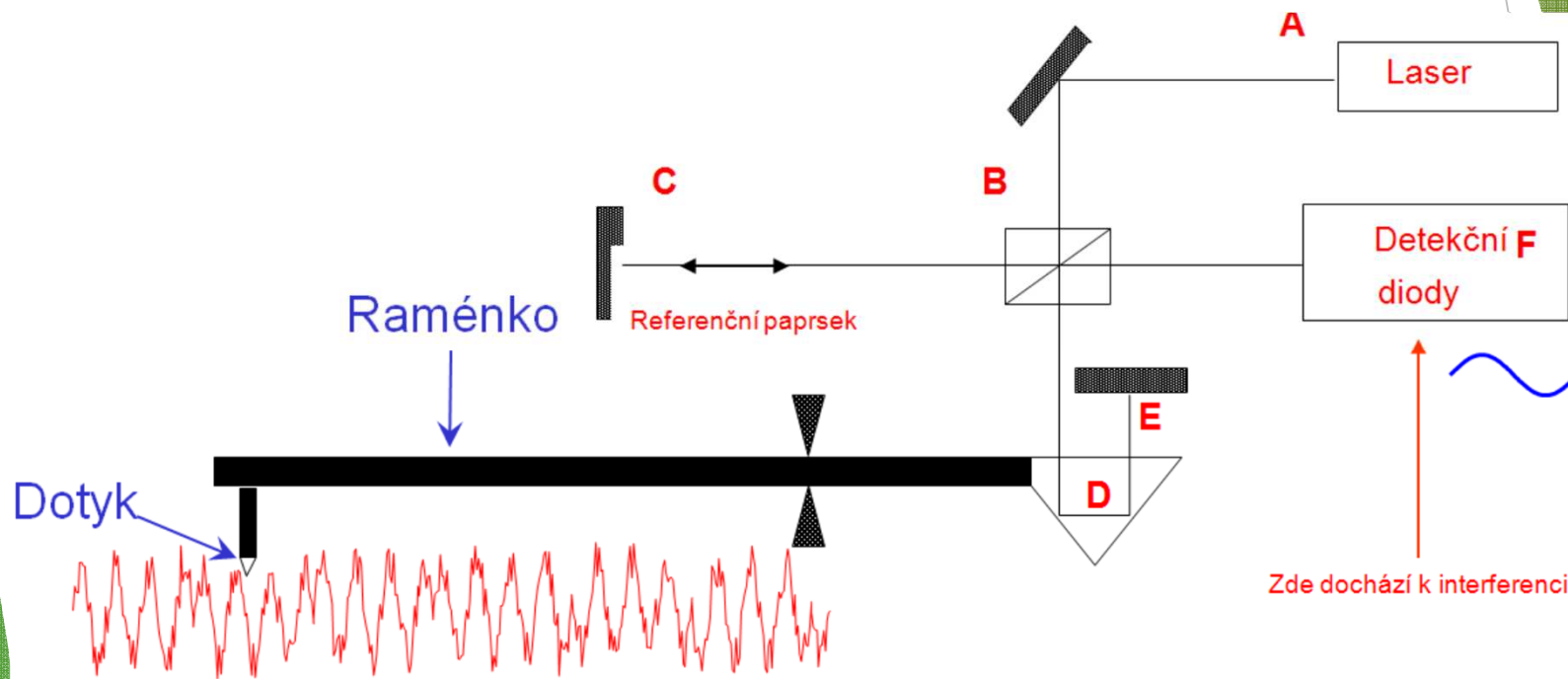
- ▶ Využívají piezelektrického jevu
- ▶ Předností piezelektrických snímačů jsou jejich malé rozměry, konstrukční jednoduchost a lineární charakteristika.
- ▶ Má ale také bohužel řadu nevýhod, např. že rozsah snímače je malý, má pomalou odezvu a linearitu na nízkých frekvencích a navíc je citlivý na teplotu a vlhkost.

Interferometrický laserový snímač

- ▶ Patří dnes mezi nejpřesnější přístroje.
- ▶ Jako jednotka délky se využívá vlnová délka světla helium neonového laseru 0,633 mikrometru. Světlo necháme na sledovaném předmětu odrazit zpět a počítáme vlnové délky, které se vejdou do proběhnuté dráhy světla. Vlnové délky sledujeme pomocí interference světla.
- ▶ Měřicí paprsek vráceným zrcadlem předmětu necháme v interferometru interferovat s referenčním paprskem odraženým od pevného zrcadla. Snímací fotodioda snímá intenzitu interferovaného světla - každé zatmění reprezentuje jednu vlnovou délku
- ▶ Snímač vyniká velmi vysokou přesností, velkým rozsahem při vysokém rozlišení, které není závislé na rozsahu snímače.

Interferometrický laserový snímač

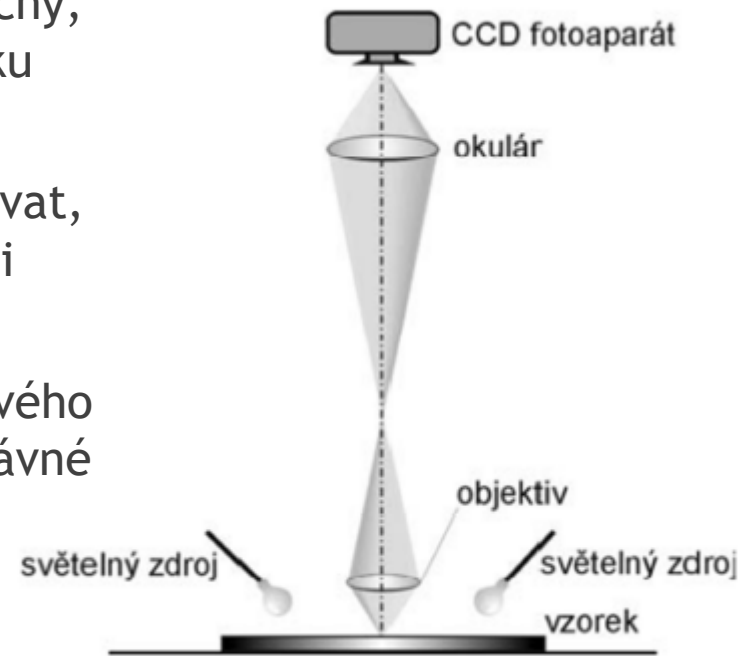

Bezdotykové metody

- ▶ Bezdotyková měření v metrologii mají výhodu v tom, že vylučují možnost poškození vzorku (deformace nebo poškrábání) při dotyku s měřícím nástrojem. Právě proto se v současné době stávají stále častěji používanými.
- ▶ Dělí se podle typu použitého snímače

Fotometrické hodnocení

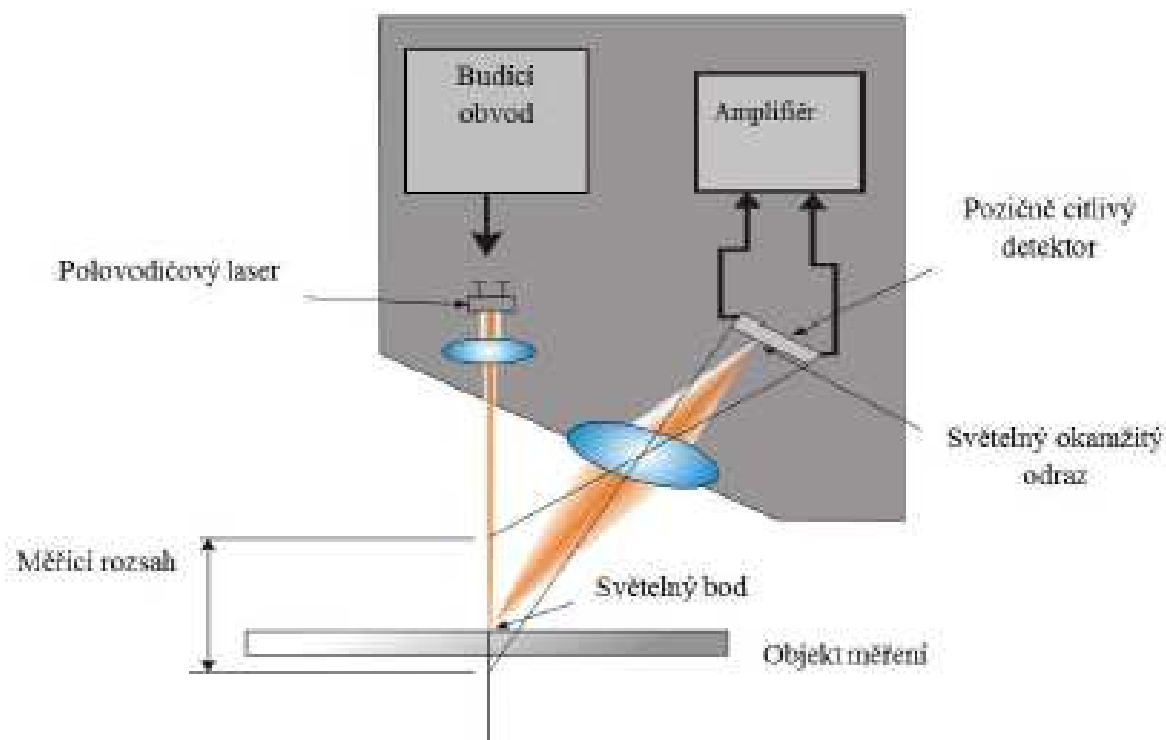
- ▶ Princip této metody je velmi jednoduchý, spočívá ve snímání povrchu obrobku CCD kamerou.
- ▶ Kamera, která se dá výškově přestavovat, je umístěna na stojanu nad snímanými vzorky.
- ▶ Snímky se vyhodnotí pomocí softwarového vybavení. Pracovník musí nastavit správné digitální měřítko. Touto metodou lze vyhodnotit hloubku a šířku vlnky.

Laserový triangulační snímač (PSD)

- ▶ Princip měření je založen na laserové triangulaci.
- ▶ Laserová dioda vysílá viditelný laserový paprsek, který je namířen na měřený objekt. Část tohoto paprsku je díky difuznímu odrazu vracena zpět přes optiku na CMOS CCD citlivý prvek.
- ▶ Pokud dojde ke změně vzdálenosti měřeného objektu od senzoru, dochází ke změně úhlu laserového paprsku a ten dopadá na jiné místo na CCD prvku. Z této změny pozice je pomocí jednoduchého propočtu vypočtena nová vzdálenost měřeného objektu.

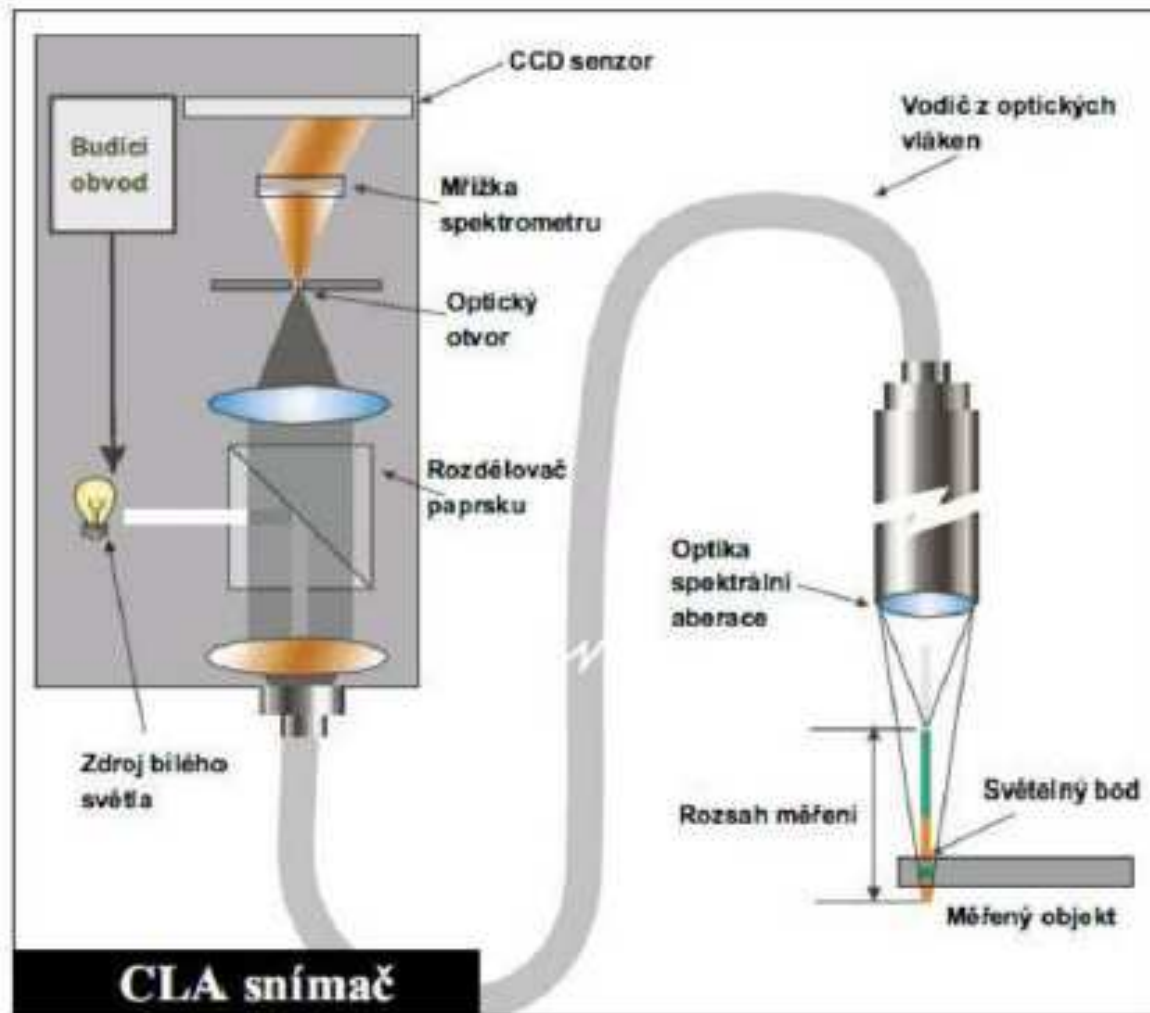
Bezdotykové: Laserový triangulační snímač

Konfokální snímač

- ▶ Princip činnosti konfokálního snímače je založen na tom, že bílé světlo je rozloženo a optikou se spektrální aberací je směřováno na kontrolovaný povrch.
- ▶ Optika rozloží světlo podle vlnových délek a v každém bodě povrchu je zaostřena jen určitá vlnová délka.
- ▶ Světlo odražené z povrchu prochází otvorem, který propustí jen světlo zaostřené vlnové délky. Spektrometr vychýlí světlo na CCD senzor, kde je každému bodu přiřazena prostorová poloha.
- ▶ Mezi výhody tohoto snímače patří rychlé snímání ve vysokém rozlišení a vysoká přesnost.

Bezdotykové - konfokální snímač

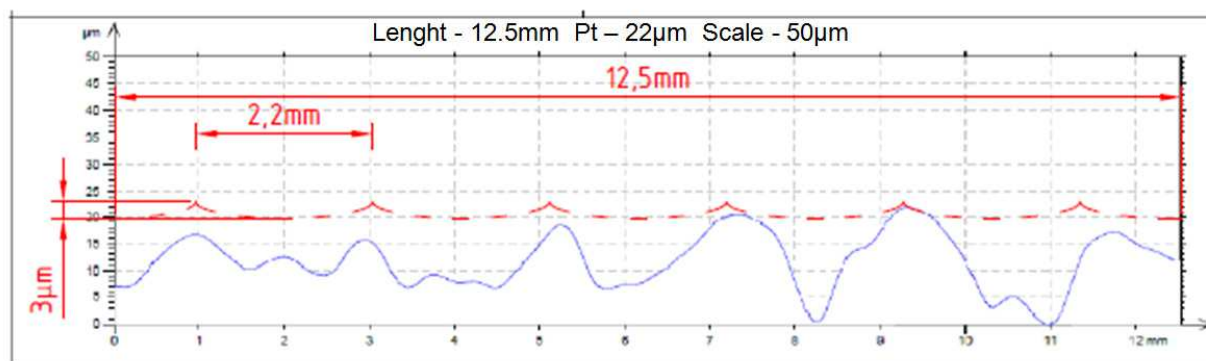
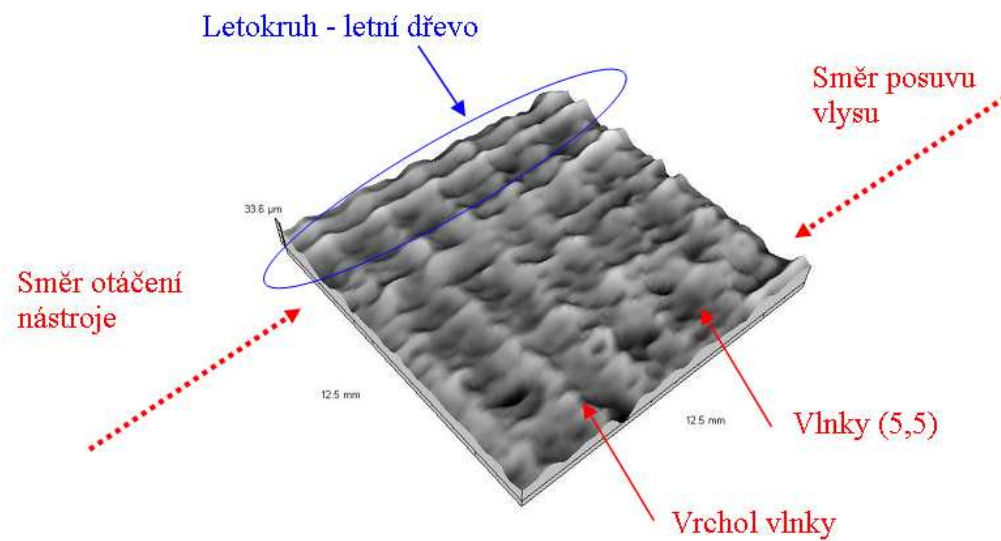

Taylor Hobson Talysurf CLI 1000

- univerzální systém měření textury povrchu
- CLA konfokální snímač
- měření a analýzy povrchu ve třech osách
- Vyniká mimořádnou rychlostí a přesností měření v režimu 2D a 3D
- snadno ovladatelné a výkonné
- analýza dat při hodnocení struktury povrchu

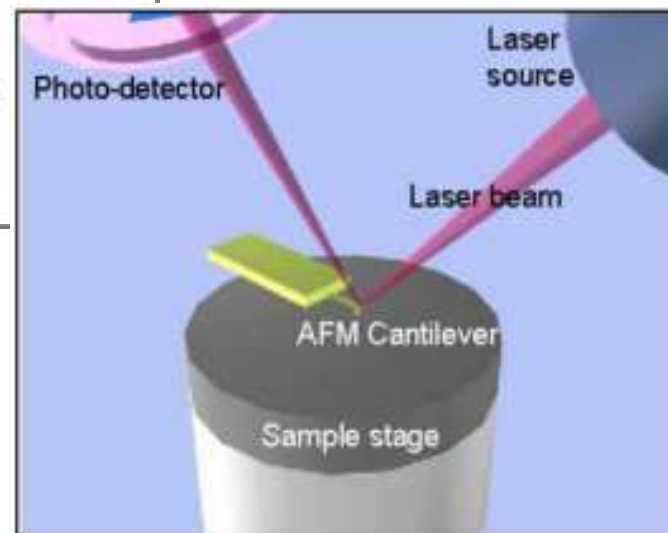
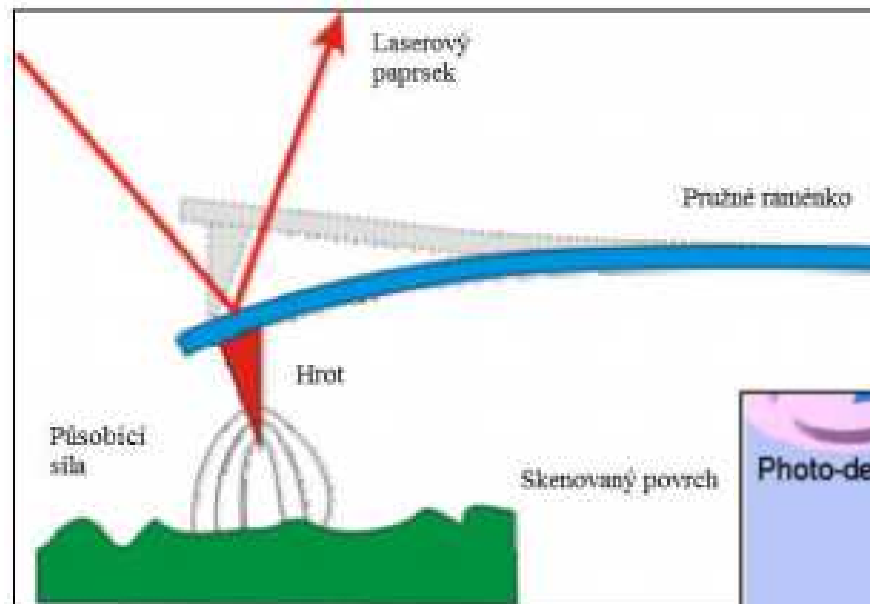
Talysurf - grafické výstupy

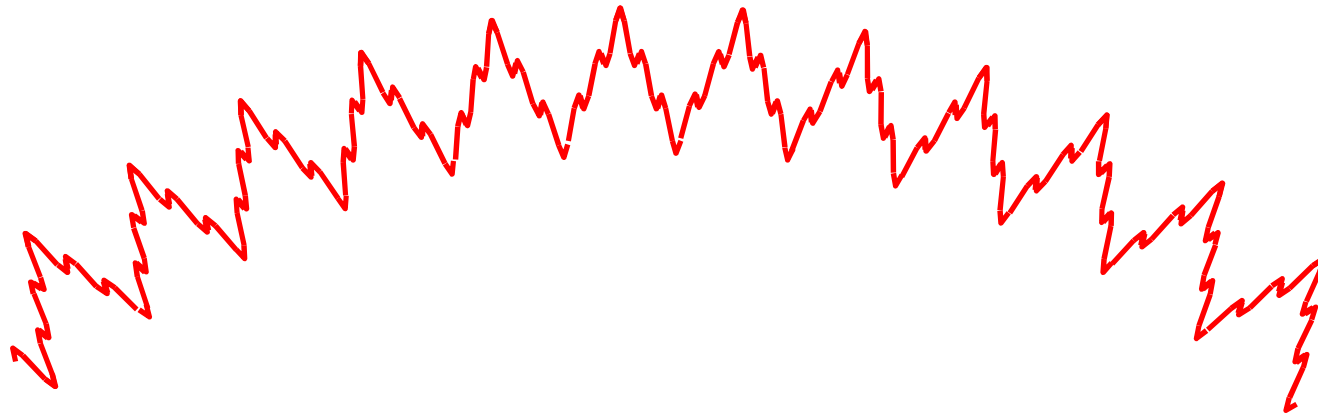
Mikroskopie atomové síly (AFM)

- ▶ Je moderní experimentální metoda, umožňující snadnou charakterizaci povrchů pevných látek. Tato metoda využívá malé sondy, která v těsné blízkosti povrchu mapuje topografii vzorku.
- ▶ Pomocí optické detekce laserovým paprskem je pak vyhodnocována poloha této sondy a topografie povrchu je dále softwarově zpracovávána.
- ▶ Hlavním prvkem mikroskopu atomové síly je hrot, délky několika mikrometrů, který je upevněn na volném konci pružného držáku. Poloměr špičky tohoto hrotu je 10-50 μm , ale díky silám krátkého dosahu, působícím mezi několika nejbližšími atomy hrotu a povrchu můžeme u mikroskopie atomové síly dosáhnout teoreticky až atomového rozlišení.

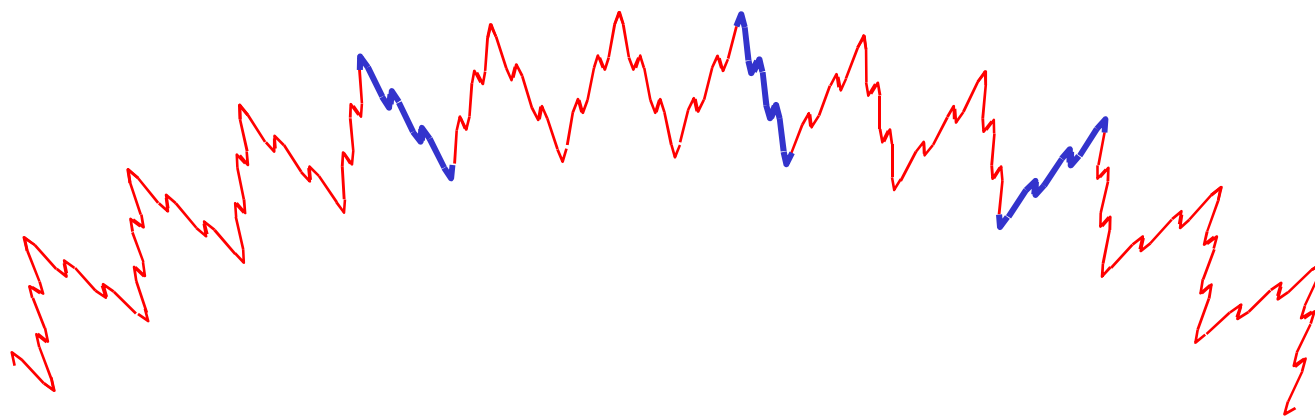
Mikroskopie atomové síly (AFM)

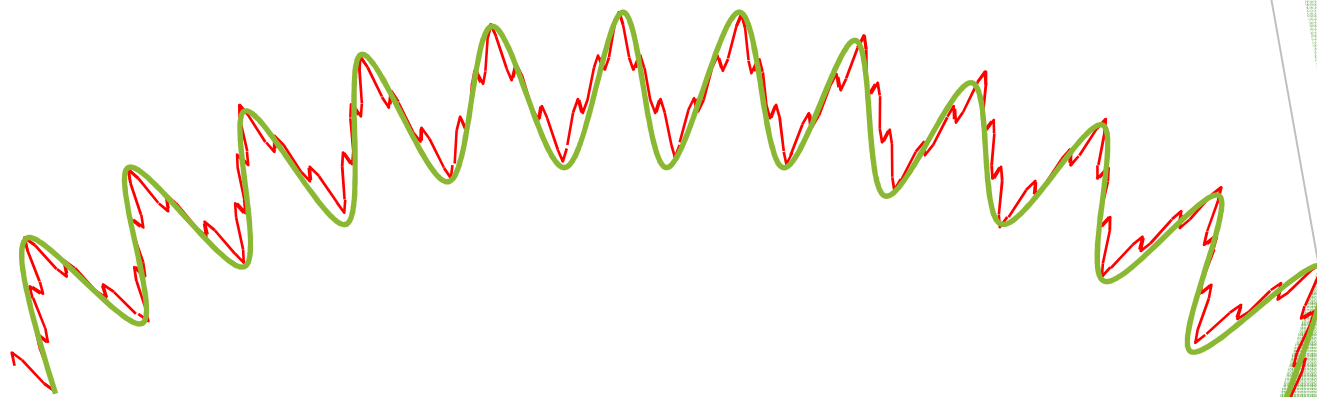
Názvosloví: Drsnost, vlnitost, tvar

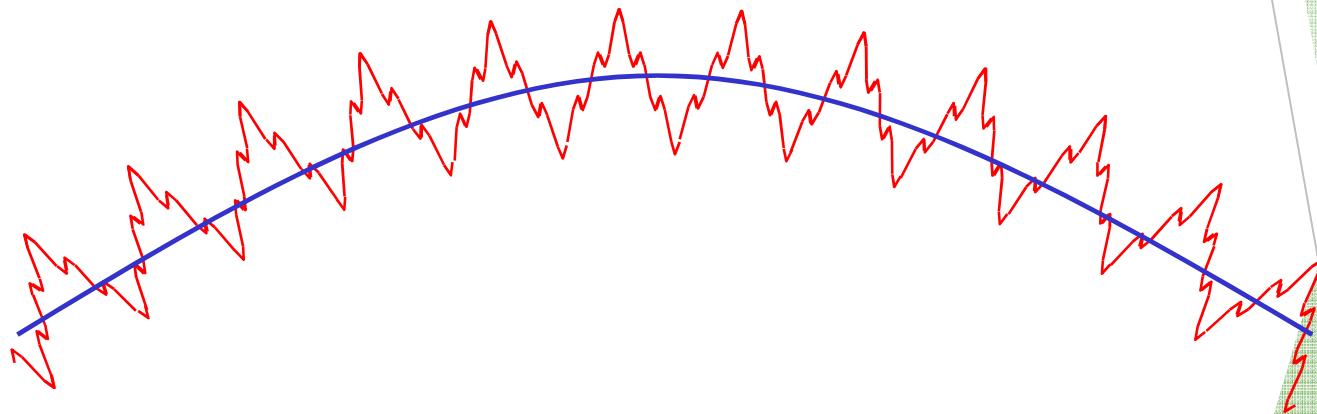
Drsnost, vlnitost, tvar

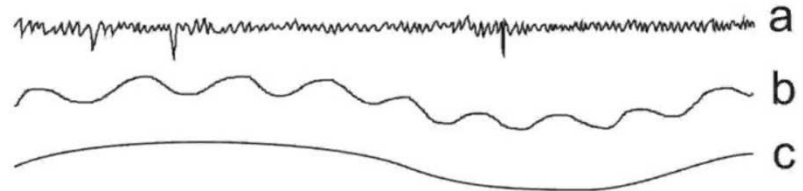
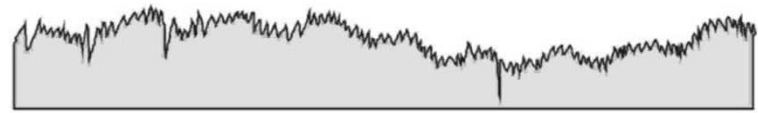
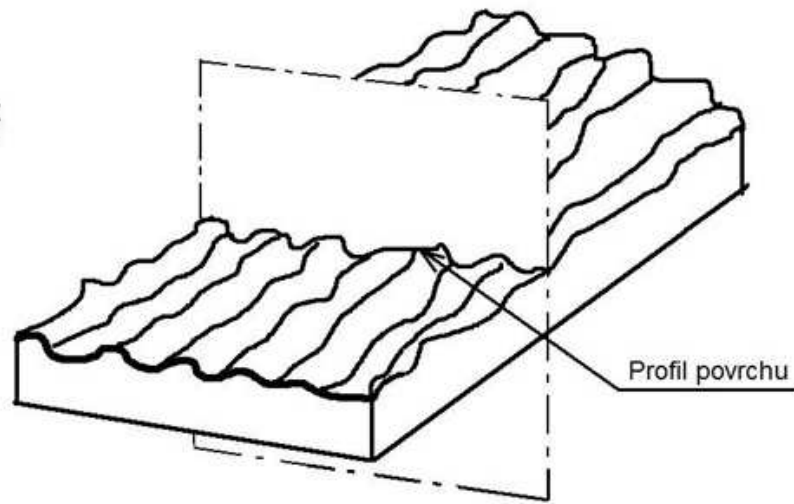
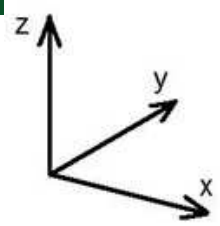

Drsnost, vlnitost, tvar

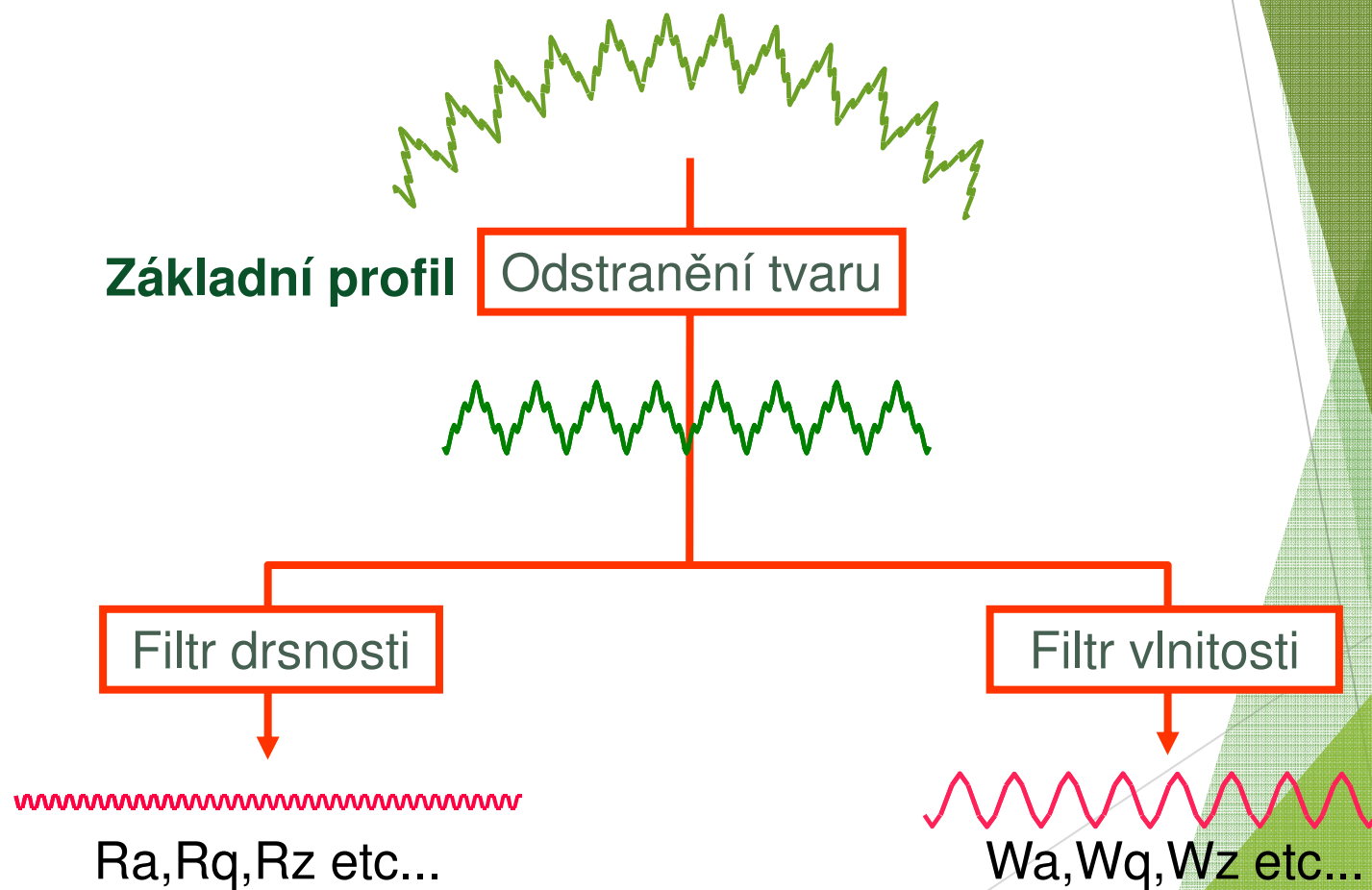

Drsnost, vlnitost, tvar

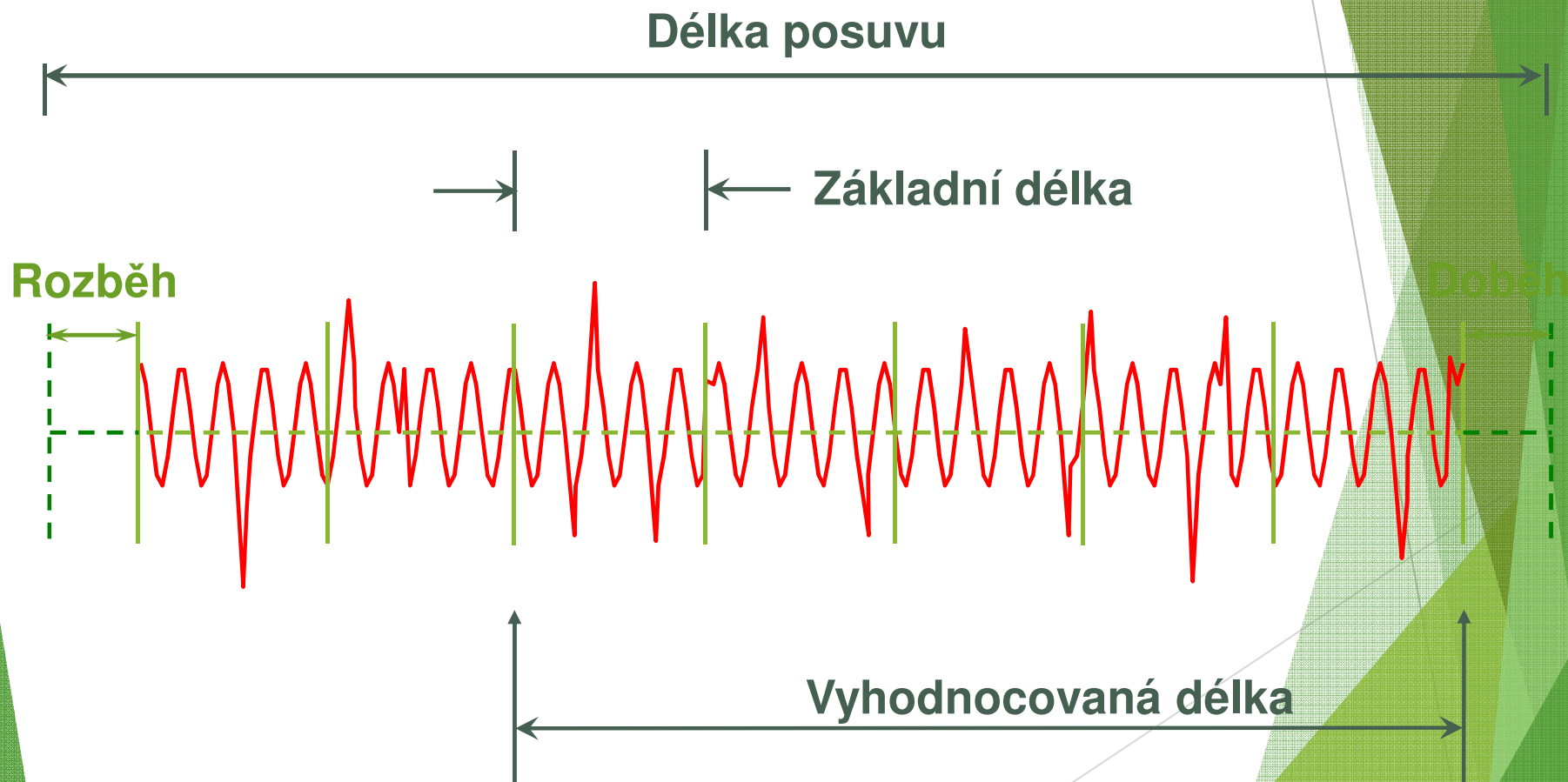
Filtry

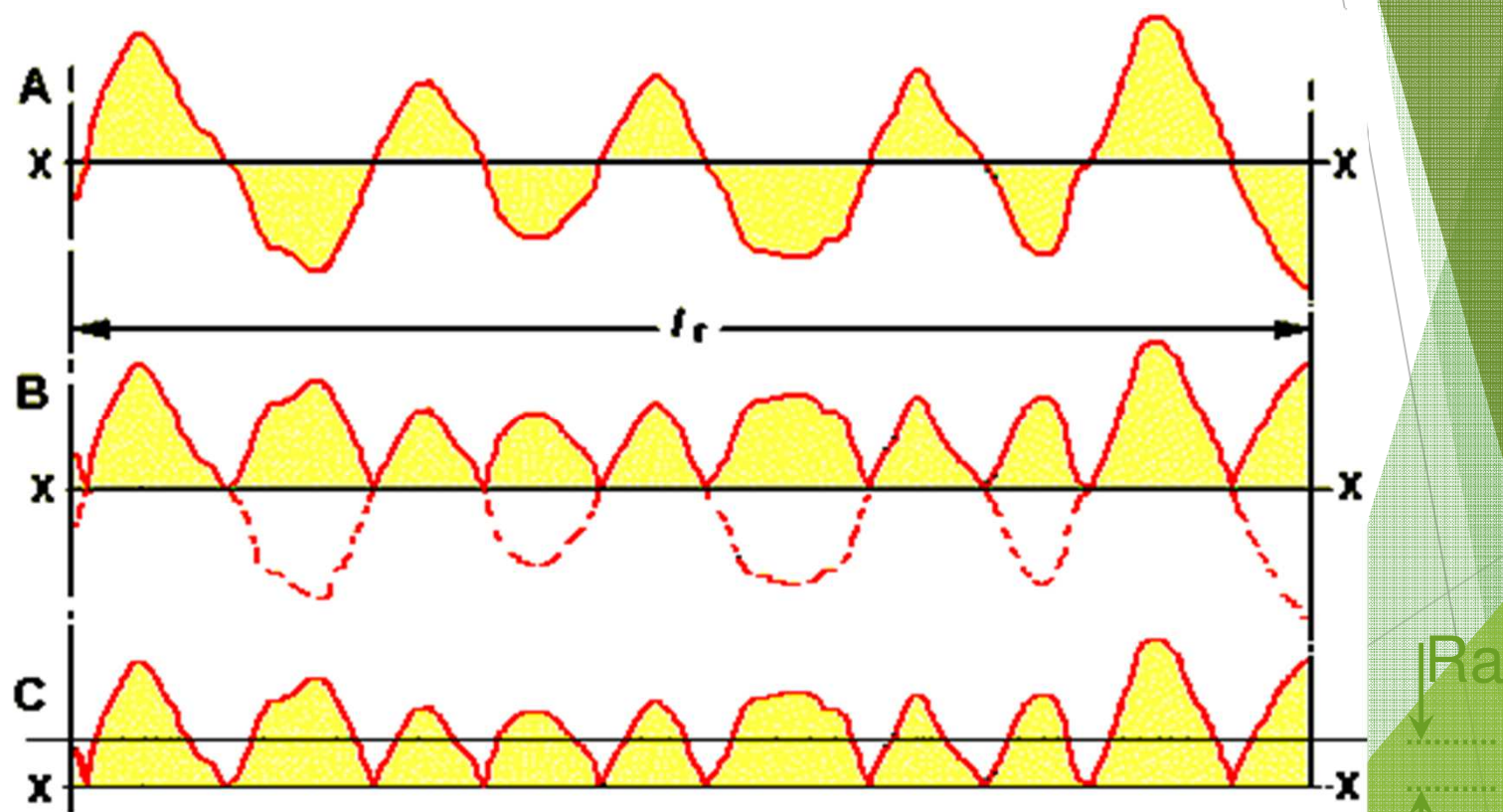
Typy parametrů

- Drsnost : Prefix **R**
- Vlnitost : Prefix **W**
- Základní : Prefix **P**

Délka posuvu, základní, vyhodnocovaná

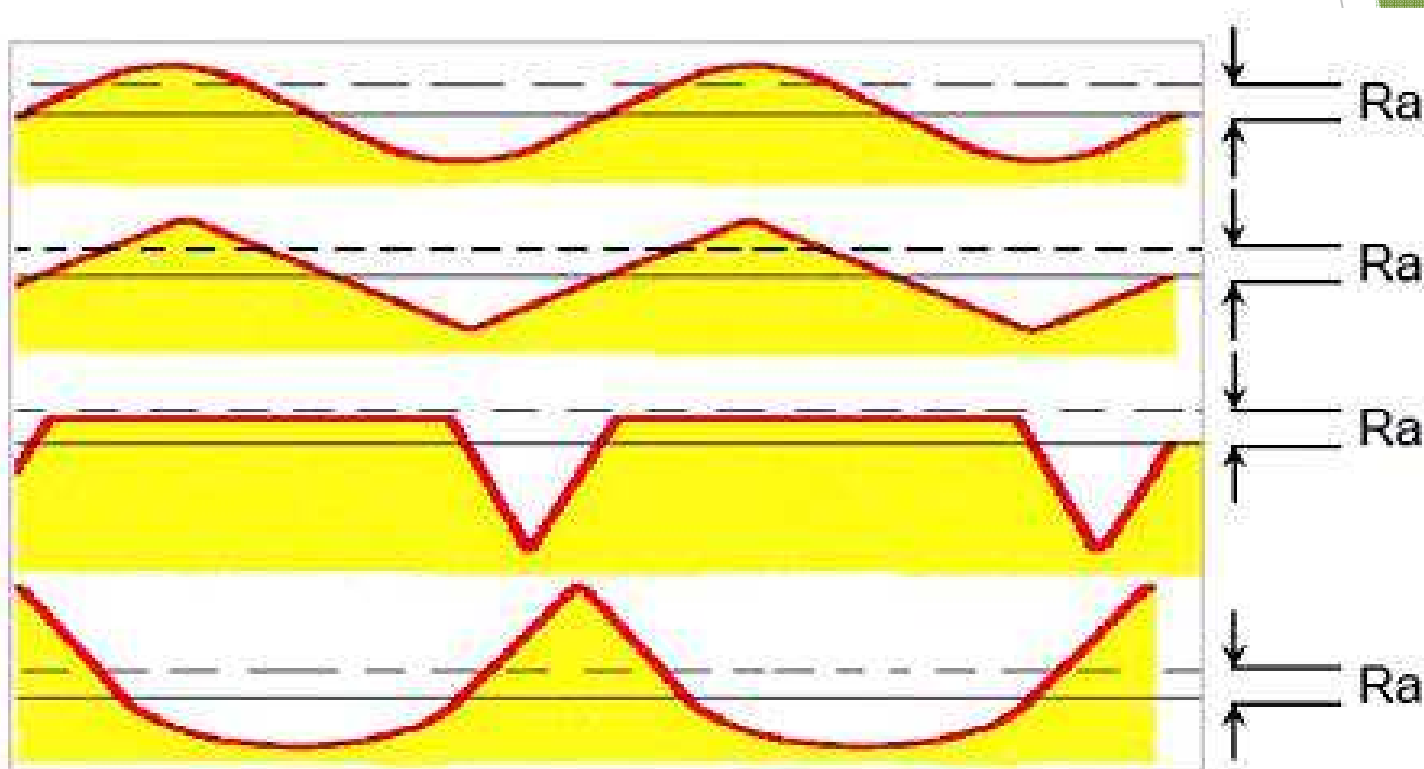

Ra - průměrná aritmetická úchylka profilu

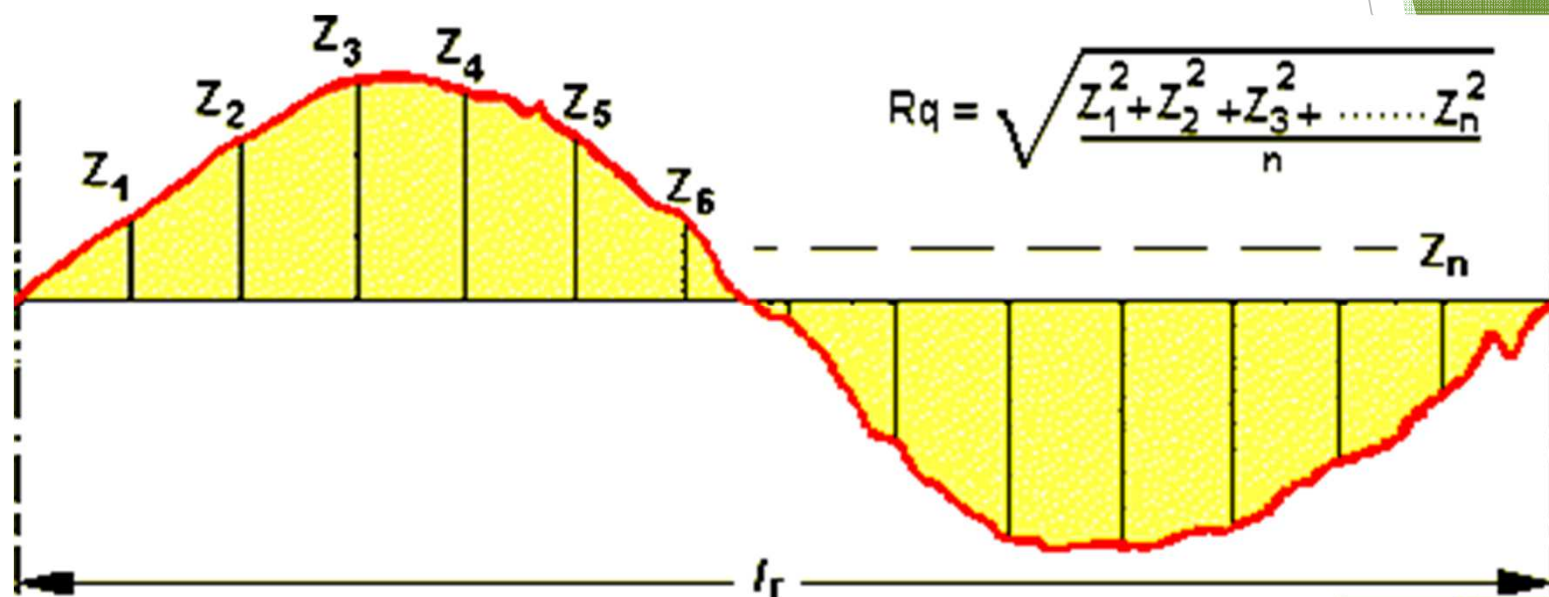

$l_r =$ Základní délka

Ra - průměrná aritmetická úchylka různých profilů

Rq - průměrná kvadratická úchylka profilu

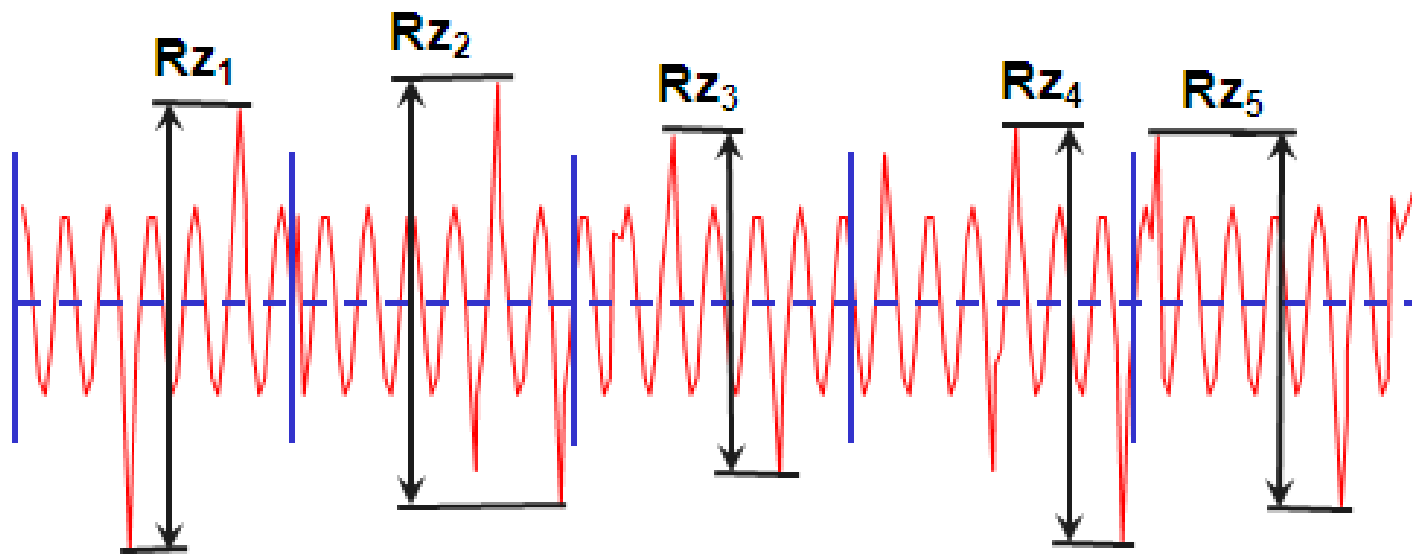

l_r = Základní délka

Parametry Ra a Rq

- Ra je kontrolní parametr, změní-li se výrazně hodnota Ra, změnil se kontrolovaný proces, např. řezná hrana nástroje, řezná rychlost, posuv.
- Ra je nejužívanější parametr v průmyslu a je k dispozici i na nejjednodušších nejlevnějších přístrojích všech výrobců.
- Pro extrémně jemné povrchy není Ra dost citlivý na náhodné nebo vzácné defekty, vhodnější je Rq.
- Rq má zvýrazňující efekt na jednotlivé nebo náhodné výstupky a prohlubně, a tím z něj činí parametr schopný rozlišit mezi velmi jemným povrchem a obdobným ale s netypickými stopami a defekty.

Rz - největší výška profilu

$$Rz = (Rz_1 + Rz_2 + Rz_3 + Rz_4 + Rz_5 \dots) / n$$

n = počet základních délek

Parametry Rt a Rz (Pt)

- Rt je maximální vzdálenost mezi výstupkem a prohlubní profilu ve vyhodnocované délce (l_n),
- nicméně protože se jedná o špičkový parametr, je zatížen velkým rozptylem hodnot a může být nestabilní. Ukazuje extrémní hranice profilu, ale ty nemusí být věrohodné.
- Rt se užívá jako kontrolní parametr,
- Základní verze Pt se používá k vyjádření celkové tvarové chyby součásti nebo povrchu.
- Rz parametr má podobné použití, jako Rt, ale díky průměrování přes několik základních délek je trochu stabilnější.
- Rz je alternativou k Rt jako kontrolní parametr.

Děkuji za pozornost